

LAUSUNTO

Helsinki 18.9.2020

Euroopan komissio

Asia: SOSTEn kantoja julkiseen konsultaatioon Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin toimeenpanosta

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveystoiminnan vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on 233 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäsenenä 76 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

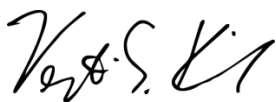
Lisätietoja:

erityisasiantuntija Kirsi Marttinen, kirsi.marttinen@soste.fi

pääekonomisti Jussi Ahokas, jussi.ahokas@soste.fi

erityisasiantuntija Anna Järvinen, anna.jarvinen@soste.fi

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

SOSTEn kantoja julkiseen konsultaatioon Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin toimeenpanosta

SOSTE on pitänyt Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilaria tärkeänä aloitteena siitä lähtien, kun Junckerin komissio teki siitä ensimmäisen esityksen vuonna 2016. On tärkeää, että sosiaalisten oikeuksien pilari on tämän jälkeen tehnyt EU-lainsäädännön kansalaisille takaamista oikeuksista näkyvämpiä, ymmärrettävämpiä ja selkeämpiä. Sitä kautta sosiaalisia oikeuksia on ollut helpompi nostaa korkeammalle politiikan asialistalla sekä kansallisesti että EU-tasolla. Voidaan ajatella, että sosiaalinen pilari on jo nyt lisännyt keskustelua ihmisten perusoikeuksista Euroopassa sekä parantanut Euroopan sosiaalisen peruskirjan tunnettuutta.

SOSTEn tavoitteena on vahvistaa hyvinvointitaloutta niin Suomessa kuin Euroopassakin. Käytännössä tämä tarkoittaa hyvinvointilähtöistä yhteiskuntapolitiikkaa ja yleisemmin hyvinvointilähtöisen toiminnan merkityksen lisäämistä eurooppalaisessa yhteiskunnassa. Hyvinvointitalous oli yksi keskeisiä teemoja Suomen EU-puheenjohtajakaudella syksyllä 2019. Muun muassa Euroopan neuvosto hyväksyi päätelmät hyvinvointitalouden edistämisestä lokakuussa 2019. Keskeinen viesti päätelmissä oli se, että EU-jäsenmaissa ja Euroopan unionissa hyvinvointilähtöisellä politiikalla ja hyvinvointi-investoinneilla on oltava jatkossa suurempi rooli.

Uusi Euroopan komissio Ursula von der Leyenin johdolla on lähtenyt tavoittelemaan ”kunnianhimoisempaa unionia”. Poliittinen tavoiteohjelma on monilta osin hyvinvointitaloudellinen. Käytännössä ohjelmalla on kaksi hyvinvointipoliittista kärkeä, joista toinen on Green Deal -viherelvytys ja toinen ”ihmisten hyväksi toimiva talous”. Osana jälkimmäistä politiikkakokonaisuutta komissio on esittänyt, että Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin ilmaisemien oikeuksien toteutumista aletaan tukea entistä määrätietoisemmin EU-politiikalla.

SOSTE pitää näitä komission linjauksia erittäin tärkeinä ja kannatettavina. SOSTE näkee, että sosiaalisten oikeuksien pilarin täytäntöönpano tarkoittaa juuri sitä, että EU-politiikassa toimitaan siten, että oikeudet aidosti toteutuvat. Käytännössä toimeenpanon tulee tapahtua EU:n politiikkarakenteissa, kuten eurooppalaisessa ohjausjaksossa, Euroopan Unionin budjetissa (MFF) sekä EU-lainsäädännössä. Ilman pilarin viemistä sisään näihin rakenteisiin se uhkaa edelleen jäädä vain listaksi yleviä periaatteita. Tähän Euroopalla ei oikeastaan ole enää varaa, ja Euroopan unionin on otettava myös käytännön politiikan tasolla askelia kohti hyvinvointitaloutta.

Yksityiskohtaisemmalla tasolla edelliset toimenpiteet tarkoittavat seuraavaa:

1. Jatkossa eurooppalaisen ohjausjakson fokusta laajennetaan niin, että poliittiseen koordinaatioon sisällytetään talous- ja työllisyyspolitiikan lisäksi vahvemmin sosiaali- ja terveyspolitiikka, ilmastopolitiikka, tasa-arvopolitiikka ja koulutuspolitiikka. Mitä kattavammasi ohjausjakso muodostuu, sitä paremmin eri politiikan alueiden tavoitteiden

toteutumista voidaan seurata ja niiden ristikkäisvaikutukset havaita. Mitä koherentimpi politiikkakokonaisuudesta muodostuu, sitä paremmin se tukee sosiaalisten oikeuksien toteutumista Euroopassa.

2. Jatkossa Euroopan unionin monivuotisen rahoituskehysten ohjelmilla pyritään määrätietoisesti hyvinvointitalouden tavoitteiden toteutumiseen kaikkialla Euroopassa. Rahoituksen taso asetetaan riittäväksi ja rahanjaossa painotetaan hyvinvointituloksia sekä ohjelmien vaikutusta sosiaalisten oikeuksien toteutumiseen.

3. Jatkossa EU-lainsäädäntö tukee hyvinvointia ja hyvän elämän edellytyksiä nykyistä paremmin. EU:n toimivaltaa laajennetaan sosiaalialueissa erityisesti vähimmäistasojen määrittelyssä sekä niitä koskevien suositusten tekemisessä sitovammiksi. Vähimmäisnormeja ja vertailuarvoja sovelletaan ottaen huomioon jäsenmaiden erilaisuus ja kansalliset erityispiirteet. EU:n toimivallan lisääminen mm. sosiaaliturvan vähimmäisarvojen määrittelemisessä ei veisi päätäntävaltaa kansalliselta sosiaalipolitiikalta, vaan vahvistaisi sosiaalipolitiikan sekä sosiaalisten oikeuksien painoarvoa. Unionin syrjinnän vastaista lainsäädäntöä vahvistetaan niin ikään.

Sosiaalisten oikeuksien pilari hyvinvointi-investointina

EU:n sosiaalisten oikeuksien pilari turvaa yksilöiden sosiaalisia oikeuksia, mutta on tärkeää huomata, että se on myös keino tukea tuottavuutta ja taloudellista kasvua. Sosiaalisten oikeuksien pilarin korostamat koulutus ja sosiaaliturva ovat keskeisiltä osin hyvinvointi-investointeja, joilla tuetaan inhimillisen pääoman kasvua sekä sen täysimääräistä hyödyntämistä työmarkkinoilla ja taloudessa. Pilarin koulutusta ja osaamista koskevien kirjausten tulisi ohjata jäsenvaltioita varmistamaan täysimääräisesti kannattavien osaamisinvestointien tekeminen niin julkisen koulutusjärjestelmän kuin yksityisen sektorin koulutuksen ja elinikäisen oppimisen kautta. Sosiaaliturvakirjausten tulisi niin ikään tukea politiikkaa, jolla kaikkien yksilöiden osaaminen saadaan työmarkkinoilla täysimääräisesti käyttöön tukemalla työntekijöiden osaamisen ja työmarkkinoiden osaamistarpeiden kohtaamista.

Köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentämiseksi tarvitaan oma strategiansa

Sosiaalisten oikeuksien pilarin periaatteiden lisäksi köyhyyden vähentämiseksi tarvitaan konkreettinen strategia ja konkreettiset seurattavat tavoitteet. Kaikkien toimien tulee tukea Agenda 2030 kestävä kehityksen tavoitetta 1, köyhyyden poistaminen sen kaikissa muodoissa. Myös sosiaalisten oikeuksien pilarin periaatteiden implementoinnissa on pyrittävä kohti tätä tavoitetta.

EU- sekä jäsenmaiden tasolla tulisi asettaa kunnianhimoinen tavoite puolittaa köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien määrä (AROE). Tämän lisäksi tulisi kehittää ja seurata erikseen äärimmäisen köyhyyden indikaattoria. Mittariin tulisi sisällyttää myös asunnottomuuden konkreettinen mittaaminen.

I luku: Yhtäläiset mahdollisuudet ja pääsy työmarkkinoille

1. Opetus, koulutus ja elinikäinen oppiminen

Työ, koulutus ja osaaminen

Sosiaalisen pilarin periaatteet korostavat osaamisen merkitystä täysivaltaisen kansalaisuuden toteutumiselle sekä yksilön työmarkkina-asemalle. SOSTE katsoo, että periaatteeseen 1 sisältyvä tarveperustaisuuden ajatus koulutustarjontaa ja koulutuksen järjestämistä ohjaavana periaatteena saisi korostua pilarin toimeenpanossa vielä voimakkaammin kuin sen muotoiluissa.

Osaamisella ja koulutuksella on yhä paremmin tunnettu vaikutus yksilön asemaan ja hyvinvointiin, mikä korostaa jäsenvaltioiden velvollisuutta varmistaa jokaiselle kansalaiselle täysivaltaiseen kansalaisuuteen ja täysipainoiseen työmarkkinaosallistumiseen riittävä osaaminen. Yhteiskunnan jäseniltä ja työntekijöiltä edellytetään yhä korkeampaa osaamista ja muodollista koulutusta, mutta kansallisten koulutusjärjestelmien rakenne ja kaikille yhteisen ja pakollisen koulutuksen pituus periytyvät monessa jäsenmaassa yhä ajalta, jonka osaamisvaatimukset voitiin tyydyttää paljon nykyistä matalammalla osaamisella ja muodollisella koulutuksella.

Elinikäinen oppiminen

Jäsenmaissa koulutussektorin rakenne ja lainsäädäntö lähtevät yhä siitä, että kansalaiselle ja työntekijälle riittävä osaaminen varmistetaan työuran alussa oppivelvollisuudella ja siihen liittyvällä oikeudella osallistua koulutukseen, sekä tarvittavassa määrin mahdollisuudella maksuttomaan tai muuten esteettömään oppivelvollisuuden jälkeiseen koulutukseen. Lainsäädäntö ei vielä täysimääräisesti tunnista tarvetta toimiin, joilla yksilön osaamisen puutteita voidaan korjata aikuisiällä myös niiden aikuisten osalta, jotka eivät mm. aiemman koulutuksen puutteen takia aktiivisesti hakeudu omaehtoiseen koulutukseen. Periaate 4 vastaa tähän työmarkkinoilla tarvittavan osaamisen osalta, mutta SOSTE peräänkuuluttaa myös jäsenmaiden velvollisuutta varmistaa myös kansalaisuuden edellyttämät tiedot ja taidot myös vanhemmille ikäryhmille mm. digitalisaation voimakkaasti muuttaessa kansalaiseen kohdistuvia osaamisvaatimuksia.

Elinikäisen oppimisen osalta SOSTE korostaa, että huolimatta muodollisen koulutuksen keskeisestä merkityksestä osaamisen tuottamisessa on Euroopan kyettävä jättämään vanhentunut ajatus siitä, että osaamista tuotetaan koulutusjärjestelmässä ja kulutetaan työmarkkinoilla. Suuri osa oppimisesta tapahtuu muodollisen koulutuksen ulkopuolella, ei koulutuksessa. Aikuisväestön osaamisen vanheneminen tulisikin nähdä pitkälti rakenteellisena ongelmana, joka seuraa siitä, että

työtehtävät ja työyhteisö on organisoitu tavalla, joka ei mahdollista osaamisen jatkuvaa ylläpitämistä, päivittämistä ja kehittämistä. Työelämän lainsäädäntö on jo pitkään pyrkinyt varmistamaan, ettei työ fyysisesti tai henkisesti kuluta työntekijää tavalla, joka vaarantaa tulevan työmarkkinakelpoisuuden. Vastaava lähestymistapa olisi nyt syytä saada koskemaan osaamista, mikä tulisi huomioida periaatteen 10 mukaisessa asianmukaisessa työympäristössä.

Oikeus laadukkaaseen ja inklusiiviseen opetukseen

Jokaisella lapsella tulee olla oikeus saada omien resurssien optimaalista hyödyntämistä tukevaa opetusta ja siihen tarvittavaa ohjausta ja muuta tukea vahvistamaan koulutuspolulla etenemistä. Inklusiivisen opetuksen toteutuminen edellyttää erimuotoisten ja eri asteisen tuen ja tarvittaessa moniammatillisen yhteistyön sisällyttämistä koulutyöhön eri lähtökohdista tulevien oppilaiden kohdistuvan oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi.

Etäkoulujärjestelyt ovat oletettavasti vähentäneet koulun kompensoivaa vaikutusta, mikä johtaa suurempiin sosioekonomisiin eroihin oppimistuloksissa kuin mitä normaalitilanteessa olisi ollut¹. Opetuksen tuki on tarpeellinen monille oppilaille ja opiskelijoille koronasta huolimatta.

- Tuen järjestelmän on oltava yhtenäinen varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Tuen on oltava vaikuttavaa, pitkäjänteisesti suunniteltua ja tuen tarpeen mukaan muuttuvaa.
- Yhtenäisen ja vahvan kolmiportaisen tuen ketjun pitää ulottua varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle².
- Koronan vaikutusten seurauksena opinto-ohjausta tulee lisätä koulutuksen nivelvaiheissa etenkin korkean työttömyyden alueilla. Monialaista oppilashuoltotyötä tiivistetään. Päämääränä on tukea nuorten realistisia käsityksiä lisäkoulutuksen hyödyistä. (INVEST Policy Brief 19.5.2020)

Inklusiivisen opetuksen toteutumiseksi on keskeistä tarkastella tuen lisäksi niitä olosuhteita, jotka mahdollistavat kaikkien koulua käyvien lasten ja nuorten oppimisen ja hyvinvoinnin edistämisen riippumatta heidän henkilökohtaisista tai sosiaalisista olosuhteistaan. Hyvä koulumenestys ja tasavertaisuus kulkevat käsi kädessä. Maat, joissa suoritustaso on korkein, ovat yleensä niitä, jotka ovat onnistuneet nostamaan kaikkien oppijoiden saavutuksia³.

Koulutuksen laadun parantaminen nostaa koulutustasoa, millä on myös suuri terveyden eriarvoisuutta vähentävä merkitys. Terveys, hyvinvointi ja oppiminen vahvasti yhteydessä toisiinsa. Laadukas perusopetus luo pohjaa elinikäiselle oppimiselle.

¹INVEST Policy Brief 19.5.2020: <https://invest.utu.fi/wp-content/uploads/2020/05/Koronakriisin-vaikutukset-lasten-ja-nuorten-oppimiseen-koulutukseen-ja-hyvinvointiin-pitka%CC%88lla%CC%88-aikava%CC%88lilla%CC%88.pdf>

² <https://www.oaj.fi/politiikassa/tuki-toimivaksi-kolmiportaista-tukea-varhaiskasvatuksesta-toiselle-asteelle/>

³ Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskus, 2012

Koulutuksen laadun parantamisessa ja eriarvoisuuden vähentämisessä keskeisiä tekijöitä ovat:

- Eriarvoisuuden kaventamisen näkökulmasta tärkeintä on saada kaikki lapset käymään koulua. Maat, jotka kehittävät yhdenvertaisuutta tukevia toimintatapoja, onnistuvat vähentämään eriarvoisuutta.
- Opettajien tulee olla valmiita kohtaamaan ja vastaamaan lasten erilaisuuteen. Tutkimusnäyttö osoittaa, että erityisesti opettajien ammatillisuus ja sitoutuminen on kriittistä. Opettajien perus- että täydennyskoulutukselle osoitetaan tukea, kehittämistä ja suunnitelmallisuutta.
- Korkeat odotukset kaikkien oppilaiden saavutusten osalta ja palautteen antaminen. On ollut sellaisia viitteitä, että osa opettajista odottaa vähemmän alemmista sosioekonomisista taustoista tulevien oppilaiden menestymisen osalta.
- Vanhempien ja lähiyhteisöjen sitouttaminen on keskeisesti yhteydessä oppilaiden koulumenestykseen
- Koulun myönteisen ilmapiirin kehittäminen ja oppilaiden osallisuus⁴

4. Työllisyyden aktiivinen tukeminen

Eurooppalainen tarkastelu

Euroopassa koronakriisi on hetkellisesti nostanut työttömyyden korkealle tasolle. On todennäköistä, että kriisiä edeltäneen työllisyyden tason saavuttaminen edellyttää merkittäviä elvytystoimia niin kansallisesti kuin myös EU:n tasolla. SOSTE näkee, että laajempi yhteisvastuu talouspolitiikasta ja kriisin jälkeisestä elvytyksestä EU:ssa ja euroalueella on välttämätöntä, jotta työttömyyden alentaminen kaikkialla Euroopassa on mahdollista. Kestäviä taloudellisia ja yhteiskunnallisia rakenteita luovilla työllistävillä investoinneilla komission tavoitteet viherelvytyksen ja ihmisten hyväksi toimivan talouden rakentamiseksi voivat täytyä. Eurooppalaista solidaarisuutta tarvitaan nyt enemmän kuin koskaan.

Kansallinen tarkastelu

Koronakriisin vaikutukset talouteen ja työllisyyteen näyttävät uhkaavilta myös Suomessa. Työttömien työnhakijoiden määrä on kasvanut dramaattisesti. Kriisi on vaikeuttanut palveluiden saatavuutta. Akuuttivaiheessa kasvokkaisia ja ryhmämuotoisesti toteutettuja työllisyyspalveluita suljettiin ja toimintaa siirrettiin etäyhteyksillä toteutettaviksi.

⁴ Schools for Health in Europe, [SHE Factsheet 4, School health promotion – Evidence for effective action on inequalities](#)

Euroopan komissio suosittelee toukokuussa 2020 julkaistuissa maasuosituksissaan Suomea toteuttamaan vuosina 2020 ja 2021 toimia, joilla lujitetaan aktiivista työvoimapolitiikkaa. Tulevina vuosina nuorten, pitkäaikaistyöttömien ja osatyökykyisten työmarkkina-asemaa on pyrittävä parantamaan monenlaisilla aktiivisen työvoimapolitiikan toimilla. Samalla on huolehdittava, ettei työttömyysjaksot yleisesti pitene, eikä pitkäaikaistyöttömyys lähde kasvamaan. Talouden negatiiviset heilahdukset ovat historian valossa heijastuneet osatyökykyisten työttömyyttä kasvattavasti. Heillä pääsy takaisin työelämään on vaikeampaa kuin ei-osatyökykyisillä ja todennäköisyys työttömyyden pitkittymiseen kasvaa.

Investoinnit vaikeammin työllistyvien työllistymiseen vaativat tehokkaampia ja pitkäkestoisempia toimia, eivätkä tulokset näy lyhyellä aikavälillä. Keskeistä on se, että ihmisille on tarjolla oikeanlaista tukea oikea-aikaisesti. Toimintakykyä, työkykyä ja hyvinvointia, jotka ovat edellytyksiä työhön kiinni pääsemiseksi, tulee jatkossa tukea määrätietoisemmin sekä sosiaalietuusjärjestelmän että palvelujärjestelmän kautta.

Ihmisten tarpeisiin aidosti vastaavia palveluita tulee tarjota laajemmin ja työllistymistä edistäviä tukia, kuten palkkatukea, tulee hyödyntää nykyistä tehokkaammin. Työvoimapalveluita on kokonaisuudessaan kehittävä joustavammiksi sekä mahdollistamaan yksilölliset, tarvelähtöiset, palvelupolut. Samalla on kiinnitettävä huomiota työvoimapalveluiden henkilöstön osaamisen kehittämiseen ja kykyyn tunnistaa yksilölliset tarpeet. Mitä nopeammin ihmiset saavat tilanteeseensa räätälöityä tukea, sitä lyhyemmäksi työttömyysjaksot jäävät ja sitä tehokkaammin työ- ja toimintakykyä pystytään vahvistamaan.

Työttömien henkilökohtaisen palvelun ja palvelukokonaisuuden takaamiseksi on hallitusohjelman mukaisesti varattava tarvittavat henkilöresurssit. Erityisen tuen tarpeessa olevien (muun muassa osatyökykyiset, maahanmuuttajat, vammaiset, nuoret, ikääntyneet) pääsyä työllistymistä edistävien ja yksilöllisten palveluiden piiriin tulee hallitusohjelman mukaisesti tehostaa.

III luku: Sosiaalinen suojelu ja osallisuus

11. Lastenhoito ja lapsille annettava tuki

Kansallinen tarkastelu

Suomessa varhaiskasvatuksen saatavuus ja laatu ovat hyvällä tasolla ja varhaiskasvatuksen maksut on porrastettu perheiden taloudellisen tilanteen mukaan. Kaikkien lasten subjektiivinen oikeus kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen riippumatta lapsen vanhempien tai muiden huoltajien työ- tai elämäntilanteesta edistää lasten yhdenvertaista kohtelua ja lasten oikeuksia.

Huolenaiheena on kuitenkin se, että suomalaislapset osallistuvat varhaiskasvatukseen vähemmän kuin muissa EU-maissa⁵ ja varhaiskasvatukseen osallistumisaste vaihtelee perheen sosioekonomisen aseman mukaan siten, että parempituloisten perheiden lapset osallistuvat varhaiskasvatukseen yleisemmin kuin pienituloisten perheiden lapset. Toisena huolenaiheena on se, että varhaiskasvatuslain uudistaminen on edelleen kesken ja sen ulkopuolelle ovat jääneet muun muassa linjaukset lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeen liittyen.

Tuen säännökset tulee uudistaa, jotta jokainen lapsi saa tarvitsemansa tuen tarpeidensa mukaisesti. Uudistuksen lähtökohtana on oltava lapsen oikeus oikea-aikaiseen, riittävään ja tarkoituksenmukaiseen tukeen. Niin sanottu kolmiportaisen tuen malli toimii hyvänä lähtökohtana uudistukselle, mutta sitä ei pidä siirtää suoraan varhaiskasvatukseen, vaan sen toimivuutta on arvioitava. Samalla tulee huolehtia tuen johdonmukaisesta jatkumosta varhaiskasvatuksesta kouluun. Tällä hetkellä käytännöt tuen tarpeen arvioinnissa ja tuen myöntämisessä eroavat eri kunnissa⁶.

13. Työttömyysetuudet

Sosiaalinen pilari tehokkuuden lähteenä

Sosiaalisen pilarin peruseriaatteet on avattu tavalla, joka olettaa sosiaalisen pilarin turvaamien oikeuksien olevan vaihtosuhteessa taloudellisen tehokkuuden ja kasvun kanssa. Esimerkiksi periaatteessa 13 todetaan, että kohtuulliset työttömyysetuudet ”eivät saa kannustaa työttömiä jäämään palaamatta nopeasti työmarkkinoille”. SOSTE on periaatteen kanssa samaa mieltä.

SOSTE esittää, että periaatteiden toimeenpanossa korostetaan kannustamista työllistymiseen mahdollisimman hyvin yksilön osaamista hyödyntäviin korkean tuottavuuden töihin.

Kansallinen tarkastelu

Koronakriisin alettua tuli nopeasti esiin puutteita työttömyysturvan kattavuudessa. Suomessa turvaa on väliaikaisesti laajennettu ja muun muassa yrittäjät on otettu mukaan sen piiriin. Akuutin kriisin ollessa ohi tulisi niin Suomessa kuin muissakin jäsenmaissa pohtia pysyvämpiä ratkaisuja

⁵ Education at a Glance 2019. OECD Indicators. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/f8d7880d-en.pdf?expires=1587628532&id=id&accname=guest&checksum=3ABE34B8CCDEA8A373040A52DB7711FC>

⁶ [Oppimisen tuki varhaislapsuudesta toisen asteen siirtymään: tasa-arvon toteutuminen ja kehittämistarpeet. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 55/2018.](#)

todettuihin työttömyysturvan puutteisiin. Itsensätyöllistäjien perusturvaa on kriisin jälkeen parannettava pysyvästi. Riittävän tasoinen ja kattava työttömyysturva osaltaan kannattelee ihmisiä läpi taantuman ja ehkäisee ongelmien syventymistä.

14: Vähimmäistoimeentulo

Kansallinen tarkastelu

Suomessa toimeentuloturvan periaatteena on, että työntekoon perustuvien ansiosidonnaisten etuuksien taso on sidottu ihmisen työansioihin. Jos työhistoriaa ei ole, ihmiselle taataan vähimmäistasoinen perusturva. Syyperusteisia perusturvaetuuksia (mm. kansaneläke, työttömien peruspäiväraha ja työmarkkinatuki sekä sairausvakuutuksen vähimmäispäivärahat) kaikkein pienituloisimmilla täydentävät asumisen tuet ja toimeentulotuki. Kokonaiskuvan saamiseksi Suomessa lakisääteisessä perusturvan riittävyyden arvioinnissa tarkasteluun sisällytetään myös lapsilisät, opintotuki, kotihoidon tuki ja elatustuki.

Suomessa etuuksien kokonaisuudessa ihmisten aivan viimesijaisen vähimmäistoimeentulon turvaa toimeentulotuki. Tuki on alun perin tarkoitettu viimesijaiseksi ja lyhytaikaiseksi tueksi, mutta siitä on ajan myötä muodostunut monelle pitkäkestoinen etuus. Vuonna 2018 pitkäaikaisesti toimeentulotukea sai 29 prosenttia kotitalouksista. Ensisijaisten perusturvaetuuksien matala taso ja korkeat asumisen kustannukset siirtävät ihmisiä pitkäaikaisesti toimeentulotuen varaan. Toimeentulotuki on vahvasti tarveharkintainen etuus ja sen varaan joutuminen tarkoittaa ihmisille jatkuvaa asioimista etuusbyrokratian kanssa tuloistaan ja menoistaan raportoiden.

Toimeentulotuelta on heikompien kannustimien vuoksi myös vaikeampi työllistyä. Pidentyneellä toimeentulotukiasiakkuudella on myös kauaskantoisia vaikutuksia. Erityisen huolestuttavaa on, että pitkittyneellä toimeentulotuen saannilla on osoitettu olevan kielteisiä vaikutuksia pitkälle lasten tulevaisuuteen. Toimeentulotuen tarvetta tulisi pitkäjänteisesti vähentää nostamalla perusturvaetuuksien tasoa ja kehittämällä etuusjärjestelmää niin, että toimeentulotuki palaisi aidosti viimesijaiseksi, lyhytaikaiseksi tueksi, jollaiseksi se alun perin on suunniteltu.

Vähimmäistoimeentulo EU-tasolla

EU-ohjausjakson kautta tulisi vahvemmin seurata, miten oikeus riittävään vähimmäistoimeentuloon toteutuu eri jäsenmaissa. Jäsenmaita tulisi vaatia turvaamaan riittävän tasoinen, kattava ja saavutettava vähimmäisturva. Tarve Euroopan laajuiseen sitovaan kehykseen, joka määrittelee riittävän vähimmäistoimeentulon, on koronaepidemian myötä noussut entistä tarpeellisemmaksi. Riittävä vähimmäisturva estää ihmisiä putoamasta köyhyyteen ja tukee ulospääsyä kriisistä.

Jäsenmaiden etuusjärjestelmät vaihtelevat huomattavasti. Oleellista ei ole yhdenmukaistaa niitä tai määritellä tiettyjen yksittäisten etuuksien tasoja, vaan määritellä EU-tasolla selkeät, seurattavat kriteerit sille tasolle ja kattavuudelle, joka kaikkien jäsenmaiden erilaisten etuusjärjestelmien tulee saavuttaa. Tässä auttaisi yhtenäisten viitebudjettien kehittäminen. Niiden avulla voitaisiin nykyisiä mittareita paremmin määritellä riittävä vähimmäisturvan taso eri maissa. Suomessa viitebudjetit käytetään lakisääteisessä neljän vuoden välein toteutettavassa perusturvan riittävyyden arvioinnissa. Käytetyt viitebudjetit on muodostettu yhdessä kuluttajien, asiantuntijoiden ja tutkijoiden kanssa kertomaan, kuinka paljon välttämättömiin menoihin tarvitaan rahaa.

Euroopan köyhyyden vastainen verkosto EAPN on jo pitkään vaatinut vähimmäistoimeentulon turvaavan puitteiden luomista. Direktiivi tarjoaisi yhteisen kehyksen, jossa asetettaisiin vähimmäisvaatimukset: vahvistettaisiin yhteiset tavoitteet, määritelmät, periaatteet sekä seurantamenetelmät, joilla turvattaisiin oikeus vähimmäistoimeentuloon kaikkialla EU:ssa. Jäsenvaltiot saisivat itse määritellä tarkemmin oman järjestelmänsä ehdot. EAPN ei ehdota, että vähimmäistoimeentulon rahoitus siirtyisi jäsenmailta EU:lle. Se ehdottaa riittävyyssindikaattoriksi pienituloisuusrajaa (AROP, 60 %:ia mediaanitulosta). Jäsenmaiden tilanteet paremmin huomioivia viitebudjetit olisi kuitenkin kehitettävä ja hyödynnettävä tason määrittelyssä.

EAPN näkee, että EU-lainsäädäntö mahdollistaisi jo nykyisellään tällaisen direktiivin luomisen. Verkosto näkee, että puitteiden oikeusperustaksi käy EU:n toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 153 artiklan 1 kohdan h alakohta. Tarkemmin tietoa EAPN:n esityksestä⁷.

16. Terveysturva

Laadukas ja ihmisten tarpeisiin vastaava terveydenturva kattaa pelkkää hoitopalvelua laajemman kokonaisuuden. Jokaisella on oltava mahdollisuus saada oikea-aikaisesti tarpeenmukaisia ennaltaehkäiseviä ja hoitavia terveydenturvapalveluja, hoidon onnistumiseksi tarvitsemansa lääkkeitä ja muut tarvikkeet sekä hoitoon liittyvää kuntoutusta ja muuta tukea toipumiseen.

Kansallinen tarkastelu

Suomessa haasteita on erityisesti hoitoon ja kuntoutukseen pääsyssä, ihmisten maksamien omavastuiden korkeassa tasossa sekä lisääntyvässä määrin lääkkeiden saatavuudessa. Lääkkeiden saatavuusongelmien ratkaisemiseksi tarvitaan kansallisen työn lisäksi entistä vahvempaa ja vaikuttavampaa EU-tason yhteistyötä.

⁷ https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2020/06/EAPN-2020_EAPN_Position_Paper_Adequate-Minimum-Income_Final-4464.pdf

Tarpeenmukainen hoito ei saa johtaa köyhyyteen tai taloudelliseen ahdinkoon. Sairastaminen on Suomessa suhteettoman kallista pienituloisille ja paljon sairastaville. Asiakasmaksuja sekä lääkkeiden ja matkakulujen omavastuuosuuksia on nostettu viime vuosina. Asiakasmaksuja maksetaan paljon toimeentulotuella ja yhä useampi joutuu ulosottoon asiakasmaksujen vuoksi. Sairastamisen kalleus syventää sosiaalisia, taloudellisia ja terveydellisiä ongelmia, joiden korjaaminen on yhteiskunnalle kalliimpaa kuin niiden ennaltaehkäisy.

Suomen sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän haasteet ja uudistamistarve

Suomen perustuslain mukaan jokaisella on oikeus riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Suomessa vähäosaiset ja pieni-tuloiset työelämän ulkopuolella olevat jäävät kuitenkin ilman tarvitsemiaan palveluja yleisemmin kuin muissa Pohjoismaissa. Työssäkäyvät ovat työterveyshuollon piirissä, joka usein kattaa myös ilmaisen sairaanhoidon. Työelämän ulkopuolella olevat ovat vaihtelevasti toimivan julkisen järjestelmän varassa. Suomen terveyspalvelujärjestelmä onkin yksi Euroopan eriarvoisimmista.

Suomen terveydenhuoltojärjestelmän yksi merkittävimmistä haasteista on sujuva pääsy perusterveydenhuollon lääkärivastaanotolle. Jotta hoitotakuu toteutuu, myös alueellisesti, tarvitaan hallituksen arvion mukaan n.1000 yleislääkärin lisäys sekä moniammatillisten sosiaali- ja terveyskeskusten kehittämistä, digitalisaatiota hyödyntäen.

Niin ikään monella eri hallituskaudella valmisteltu, mutta toteutumatta jäänyt sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän uudistaminen, on kirjattu pääministeri Marinin hallitusohjelmaan. SOSTE katsookin, että Suomen on jatkettava sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistamista palvelujärjestelmän yhdenvertaisuuden, perusoikeuksien toteutumisen ja kestäväen kustannustason turvaamiseksi. Sosiaalipalveluiden kehittäminen terveyspalveluiden rinnalla on keskeistä erityisesti laadun varmistamisen ja palveluketjujen integraation näkökulmasta.

Koronavirusepidemian aiheuttaman kriisin jälkitilassa toimivien sosiaali- ja terveyspalveluiden merkitys korostuu entisestään. Kuntien talous tulee kriisin jäljiltä olemaan entistä heikommassa tilassa, mikä heijastuu kuntien kykyyn vastata sote-palveluiden kysyntään. Sote-palveluita järjestää nykyisellään kooltaan ja resursseiltaan hyvin kirjava joukko toimijoita, mikä asettaa palveluidenkäyttäjät eriarvoiseen asemaan. Palveluiden saatavuus ja laatu saattavat vaihdella merkittävästi asuinpaikasta riippuen. Nykyistä suuremmat yksiköt mahdollistavat resurssien keskittämisen ja erikoistumisen vaativiin tilanteisiin.

SOSTE katsoo, että sote-uudistuksen tulee kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja ja siirtää painopistettä ehkäiseviin palveluihin. Perustason sosiaali- ja terveydenhuoltoa pitää vahvistaa ja sen kehittäminen on nostettava uudistuksen keskiöön. Palvelujen kehittämisen keskiössä on oltava ihminen. Palvelut on saatava oikea-aikaisesti ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Niiden tulee

vastata ihmisten tarpeisiin ja tukea sekä vahvistaa ihmisten hyvinvointia. Hoidon on oltava vaikuttavaa ja hoitoketjujen toimia saumattomasti. Hyvin toimivilla peruspalveluilla voidaan saada aikaan hyvinvointivaikutuksia, jotka pitkällä tähtäimellä ennaltaehkäisevät kalliiden erityispalveluiden tarvetta ja vähentää inhimillistä kärsimystä.

Terveydenhuolto- ja terveystaloudellisuus EU:ssa

Hyväkään terveydenhoito ei yksin riitä takaamaan ihmisten terveyttä ja hyvinvointia, vaan sen rinnalle tarvitaan hyvinvointitaloudesta lähtevän yhteiskunnallisen ajattelun juurruttamista niin Suomessa kuin koko EU:n tasolla. Terveyttä ja hyvinvointia edistävät monet erilaiset toimet, kuten osallisuuden edistäminen, arjen toimintaympäristöjen kehittäminen, vertaistuen tarjoaminen sekä erilaiset matalan kynnyksen liikunta-, kulttuuri- ja virkistyspalvelut.

EU:n terveystaloudellisuus tukee jäsenmaissa toteutettavaa terveydenhuoltoa. EU-maat ovat monin tavoin sidoksissa toisiinsa niin terveystaloudellisuuden kuin terveydenhuoltojärjestelmien osalta mm. potilasdirektiivin kautta. Vakavien tautien torjunta, sairauksien ehkäisy ja tehokas hoitaminen, terveystutkimus, rokotteiden kehittäminen sekä osaamisen lisääminen eurooppalaisten osaamisverkostojen ja -keskusten kautta vaativat kaikkien EU-maiden yhteisiä ponnistuksia. Näihin panostaminen pitkäjänteisesti sekä strategisella tasolla että käytännön tasolla torjuu eriarvoisuutta ja edesauttaa ihmisten yhtäläisiä mahdollisuuksia hyvään terveyteen.

20. Peruspalvelujen saatavuus

Yhdenvertaisuus digitaalisten palvelujen hyödyntämisessä ja tukipalvelujen varmistaminen

- Kansalaisille tulee taata yhdenvertaiset mahdollisuudet digitaalisten palveluiden hyödyntämiseen (verkkoyhteydet ja laitteet)
- Kansalaisille tulee mahdollistaa digitaaliset taidot sähköisten palveluiden käyttöönottoa ja hyödyntämistä varten (digituki palveluiden käyttöön)
- Digitaalisesta kehityksestä syrjäytyneille kansalaisille ja erityisryhmille tulee taata mahdollisuus palveluihin (muut mahdolliset asiointikanavat ja puhelinpalvelut)

Digitaalisten palveluiden käyttö on osa nyky-yhteiskunnan kansalaistaitoja. Kansalaiset tarvitsevat asioiden hoitamiseen useita digitaalisia palveluita ja moni asia on siirretty verkossa tapahtuvaksi toiminnaksi. Siksi olisikin tärkeää, että kansalaiset, joilla on taloudellisia haasteita, voisivat saada taloudellista tukea verkkoyhteyksiensä ja laitteidensa kustannuksiin.

SOSTE korostaa, että digitaalisten palveluiden käyttöönottoon ja käyttämiseen liittyvät välttämättömät taloudelliset kustannukset tulisi huomioida esimerkiksi toimeentulotuen piiriin

kuuluvina kustannuksina. Kansalaisilla tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet saada hankittua itselleen sähköisten asioiden hoitamiseen liittyvät verkkoyhteydet ja laitteet.

Digitaaliset palvelut yleistyvät huomattavan nopealla aikataululla myös sosiaali- ja terveyspalveluissa. Suomessa on otettu käyttöön monia julkisen palveluntarjoajan digitaalisia sovelluksia ja käyttöliittymiä, jotka nopeuttavat ja helpottavat palveluiden käyttöä. Kehitys on ollut myönteistä ja palvelut ovat pääosin otettu kansalaisten keskuudessa hyvin vastaan. Tällaisia palveluita ovat mm. Kanta-palvelut ja sähköisen resepti sekä kuntien etävastaanottoihin liittyvät käytännöt. Vallitseva koronapandemia on osaltaan vauhdittanut sähköisten palveluiden käyttöönottoa ja käyttöä hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä.

Samaan aikaan, kun julkisen palveluntarjoajan tarjoamia digitaalisia palveluita otetaan käyttöön, on olemassa riski, että osa kansalaisista syrjäytyy palveluiden piiristä. Tähän syrjäytymiseen saattaa vaikuttaa se, että kansalainen kuuluu johonkin erityisryhmään (esim. vammaisuuteen liittyvät kysymykset) tai hänellä ei ole henkilökohtaiseen käyttöön tarvittavia resursseja ja välineitä.

SOSTE esittää, että palveluiden käyttöönoton yhteydessä tulisi huomioida kansalaisille suunnattujen tukipalveluiden tärkeys. Palveluita pystyy käyttämään täysipainoisesti vain, jos kansalaisella on riittävät tiedot ja taidot palveluiden hyödyntämiseen liittyen. Kansallisella ja koko EUn tasolla tulisiikin varmistaa, että palveluiden käyttöön olisi saatavilla riittävästi tukea ja opastusta.

Lisäksi digitaalisten palveluiden käytöstä syrjäytyneille kansalaisille ja erityisryhmille tarvitaan tukea, opastusta ja vaihtoehtoisia kanavia hoitaa sosiaali- ja terveyspalvelunsa. Tällaisia vaihtoehtoisia asiointikanavia ovat mm. puhelinpalvelut sekä kasvokkain tapahtuvat neuvontapalvelut. Samalla tulisi varmistaa, että julkisissa tiloissa olisi tarjolla maksuttomia mahdollisuuksia digitaalisten palveluiden käyttöön. Tässä kehityskulussa korostuu esimerkiksi kirjastojen rooli maksuttomien tietokoneiden ja verkkoyhteyksien käyttöön liittyvänä tilana.